

שבטים אלא אלו. ועוד אני אומר שלא נמצא אף על פי שלא שייך בטוב לומר אחריו מכל מקום כגון מה שפירש רש"י (שמות א. א) ואלה שמות וגו' אף על פי שמנאן בחייהם בשמותם חזר ומנאן אחר מיתתם עד כאן לשונו, והנה היה יכול לומר מכל מקום חזר ומנאן וכולי, ודוק ותמצא, בלשון אשכנז דענוך ובלעז נייענט דמאנקו. ונראה לי שבלשון המקרא נמצא במקום "מכל מקום" ואף גם, כמו ואף גם זאת בהיותם (ויקרא כו, מד).

מר. אמרו רבותינו זכרונם לברכה כל רב ומר מבבל וכל רבי מארץ ישראל²⁸, ויש נוהגין לקרא מר בחולם, ותמהתי אם כן למה לא נכתב בוי"ו. ומשקל אחר מרי תרגום בעל החלומות (בראשית לו, יט) מרי חלמיא, וכן בלשון רבים בעלי אסופות (קהלת יב, יא) מרי דהלכתא. והנקבה מרת, תרגום בעלת הבית (מלכים-א יו, יז) מרת דביתא. וכן קראו להקדוש ברוך הוא מרי עלמא (ברכות ז), ובמשקל אחר מרן דבשמיא (פליחות) הנו"ן נוספת ואינה לכנוי המדברים כי היה צריך שתי נוני"ן כמו שאומרים מרנן ורבנן, ועוד אדבר מזה בשרש רב.

מרקלים. הזורק אבן למרקלים (סנהדרין ס). שם עבודה זרה שכך היתה עבודתה, ויש אומרים שהוא שם אלוה שעבדו לו ברומי הנקרא מרקודיא, ושאלתי עליו

הגהות הגר"פ

תיב) בשרש מר. אמרו רז"ל כל רב ומר מבבל וכו'. ביאור אריכא בזה תמצא בערוך ערך אביי. עיי' רש"י כתובות (מג) בענין רב זירא ורבי זירא. וכן קראו להקב"ה מרי עלמא. ברכות (ו). ועיי' לקמן (אות תרל"ז) 637. רמ"ז). תיג) בשרש מרקולים. ועיי' בתוס' סנהדרין (סד) ובע"ז (נ) בתוס' ד"ה אבני מ"ש בשם ר"ת. וכן כתבו בב"מ (כה) דשם ע"ז קילוס וחכמים

בשם מרדכי

בשרש מר. אמרו רז"ל כל רב כו'. כן הוא בסדר תנאים ואמוראים [אות] פ"ה הנדפס בשם הגדולים [ח"ב], ועיי' תי"ז (דף קכ"ט)²⁹. בשרש מרקולים. עיי' תוס' סנהדרין (סד) ד"ה מרקולים אור"ת קילוס [שמה] לשון שבח אלא שחכמים כינו אותו לגנאי קולים (סד) ובע"ז (נ) בתוס' ד"ה אבני מ"ש בשם ר"ת. וכן כתבו בב"מ (כה) דשם ע"ז קילוס וחכמים

רגלי מבשר

בשרש מר. ואינה לכינוי המדברים. ולכינוי המדברים מרנא³⁰ עיי' ע"ז (יא:) ודוק.

קובץ הערות

בשרש מר. ויש נוהגין לקרא מר בחולם. וכן קורין בני א"י, וא"ל א' [ואמר לי אחד] דאתי מ[ה]תם הטעם שלא רצו לקרותו מר בפתח שהוא לשון מרירות.

בשרש מר. ותמהתי אם כן למה לא נכתב בוי"ו. מה שתמה התשבי למה לא נמצא מור בוי"ו, עיי' בתשובות הגאונים שיצאו לאור ע"י רבי שמחה אסף ז"ל וכן בכתבי הגאונים שהוציא רב"מ לוין שנמצא בהם כמה פעמים

הערות והארות

28. עיי' בהליכות עולם שער ראשון פרק ג' אות ד' שכתב כן. ושם בהערות (בהוצאת מכון שער המשפט) כתבו שכי"ח הר"ש מקינון בספר הכריתות (חיד ש"ג כ"ב). 29. לא מצאתי שם, רק בתיקוני זוהר חדש (דף צ"ח ע"א, בהוצאת מוסד הרב קוק). ושם איתא "כל רב מבבל ורבי מארעא דישראל ורבא משאר ארעין" ועיי' שם בראש הספר במאמרו של הגאון רבי ראובן מרגליות זצ"ל בענין זה באורך. 30. במחכית, זה אינו, כי מרנא פירושו מורי, ומרן פירושו מורנו, ושניהם לשון יחיד. אבל כינוי המדברים ר"ל כינוי ללשון רבים, הוא מרנן כמ"ש רבינו בהדיא.

ואומרים שלא כך היתה עבודתו, ונקרא מרקודיא על שם כוכב שהיו עובדין לו באמצעותו, וגם על שם אותו כוכב נקרא הכסף חי מרקודיא ואומרים שיש לו ממשלה עליו.

משכון. אם תתן ערבון (בראשית לח, יז) משכנא, וכן תרגום לעבט (את) עבטו (דברים כד, יוד) למיסב ית משכניה, ונקרא משכון בעבור שהוא שכן ביד המשאיל עד שיפדה, ועשו ממנו פעל כאלו המ"ם שרשית כגון ראובן שמשכן ביתו לשמעון, וכן אמרו בית המקדש קרוי משכן לפי שנתמשכן בשני חורבנין (רש"י שמות לח, כא), וכן עשו בתי"ו [של] תחלה ובתי"ו של תרומה כמו שכתבתי בשרש חלל.

הגהות הגר"פ

בשם מרדכי

לשון לעג וקלס [תהלים מד, יג] ומר לשון חילוף כו' כלומר חילוף קילוס שהחליפו שמה וצ"ל שכונת התוס' שפי' מרקוליס היינו מר נתחלף לקוליס מקילוס לקוליס ומיושב דקדוקו של המהר"ם ז"ל בע"ז (דף נ ע"א) אתוס' ד"ה אבני בית קילוס³¹ ודו"ק.

הפכוהו לגנאי וקורין לו קוליס ומר לשון חילוף, ועיין מה שכתבתי בגליון הערוך. וז"ל מוסף הערוך וערך מרקוליס: פירוש בלשון רומי מרקוריס שם אליל ממונה על עובדי דרכים, והיו מקימים פסל זה בפרשת דרכים עשוי מאבן ובידו הנטויה היה מורה

הדרך אשר ילכו בה וגם היו מקימים אבן אחת על שתי אחרות בפרקי הדרך והאורחים בעברם לכבוד האליל משליכים שם אבן עכ"ל. [רמ"ז. עיין לקמן אות [תר"ז] 1607]. **תיד) בשרש משכון.** ונקרא משכון בעבור שהוא שכן ביד המשאיל. ב"מ (סח. קה:).

רגלי מבשר

בשרש משכון. לעבט (את) עבטו למיסב ית משכניה ונקרא משכון וכו'. לולא דמיסתפינא הייתי מפרש מזה (יואל ב, ז) ולא יעבטון אורחותם דתרגום ולא מעכבין אורחתהון, שוב ראיתי גם כן שהרד"ק הביא בשם יש אומרים מן העבט תעביטנו, ושמתתי כי כוונתי לדעת גדולים.

קובץ הערות

מור בוי"ו, וכן באגרת רב שריא גאון (מהדורת רבי' לוין) עמוד 101 בנוסח ספרד "ומור רב יצחק גאון" וכתב בהערה שם שכ"ה גם בספר חסידים הוצאת מקיצי נרדמים ובכמה קטעים מהגניזה. ומצאתי לזה ראייה בתיקוני הזוהר תקונא שתיתא (דף קמ"ה סע"ב) בד"ה "דבר אחר צוארך דא אורייתא דבעל פה וכו' מקוורת מור אמר מר". ומשמע דגריס אמר מר בחולם. ובמקום אחר הבאתי ראייה להפך מפירוש רס"ג בדניאל (ח, ז) גבי ויתמרמר אליו ע"ש, וע"ע בפירוש הרע"ב (אהלות פי"ז מ"א) בד"ה ובמורד וכו' למור כדאית ליה ולמור כדאית ליה. והעירו שם במשניות ווילנא שבדפוסים חדשים למר ולמר ע"ש. כי הרע"ב היה קורא כמנהגו מר בחולם, והמדפיסים שלא ידעו זאת השמיטו הווי"ן. אבל בירושלמי שבת (פ"י ה"ג) איתא: ולמה נקרא שמו מְרָפֶל (הוא אמרכל או אמרכלא) שהיה מר על הכל, וכ"ה בתוספתא דשקלים (פ"ב ה"טו) ע"ש. ומשמע דגריס מר בפתח. ושמעתי מאמה"ג זצ"ל שעיקר הקריאה מר בפתח כמנהג האשכנזים, אלא שהספרדים אומרים בחולם שלא תהיה מלשון מרירות.

בשרש מרקוליס. ונקרא מרקודיא על שם כוכב וכו'. צ"ל מרקוריא ברי"ש, והוא כוכב המשרת לחמה, הנקרא מְקָקוֹר בלע"ז. [נאמן ס"ט]

הערות והארות

31. ז"ל מהר"ם: ויש לדקדק דלפי זה היה ראוי לקרותה מרקילוס דהוי משמע טפי חילוף קילוס ממרקוליס עכ"ל.